

Міжнародні стандарти Організації Об'єднаних Націй в діяльності з виконання та відбування довічного позбавлення волі

В статті проаналізовано Конгреси ООН з попередження злочинності, в яких розглянуто питання щодо застосування довічного позбавлення волі. Визначено універсальні та спеціальні міжнародні стандарти ООН щодо поводження з ув'язненими до довічного позбавлення волі. Встановлено, що єдиним спеціальним міжнародним документом, який визначає порядок відбування довічного позбавлення волі, є Рекомендації ООН 1994 року, які передбачили основні напрямки роботи з зазначеною категорією ув'язнених.

Ключові слова: довічне позбавлення волі, міжнародні стандарти, рекомендації Організації Об'єднаних Націй, ув'язнений.

В статье проанализированы Конгрессы ООН по предупреждению преступности, в которых рассмотрены основные проблемные вопросы применения пожизненного лишения свободы. Определены универсальные и специальные международные стандарты ООН по обращению с заключенными к пожизненному лишению свободы. Установлено, что единственным специальным международным документом, который определяет порядок отбывания пожизненного лишения свободы, является Рекомендации ООН 1994 года, которые определили основные направления работы с указанной категорией заключенных.

Ключевые слова: пожизненное лишение свободы, международные стандарты, рекомендации Организации Объединенных Наций, заключенный.

I.P. Melnychenko International Standards of the United Nation Regarding Implementation and Execution of Life Imprisonment

The article analyzed the UN Congresses of Crime Prevention, in which the main problematic issues concerning the use of life imprisonment are considered. Universal and special international standards are defined in the field of serving (execution) of life imprisonment.

It is established that the only specialized international document that defines the procedure for life imprisonment is the 1994 UN Recommendations, which set out the main areas of work with this category of prisoners. It is determined that the norms of the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Social Rights, and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the countries that have ratified them are binding. The basic principles of treatment and recommendations of international experts on the procedure and conditions of life imprisonment are analyzed.

The problems of sentencing and execution, the conditions of detention and the treatment of offenders in penitentiary institutions have always been the focus of the United Nations, and the documents are approved by it is the basis for development of legislation, in particular, which regulate execution of life imprisonment in member countries-UN.

The UN Recommendation proposes a list of areas of research on the problems of life imprisonment. The main ones are the following: consequences for society, victims, their relatives and friends after the release of "lifers"; impact of life imprisonment on the prisoner's identity; impact of educational programs and penitentiary programs on the lives of the released, including parole; achieving the goals of punishment in the case of the

appointment and execution of life imprisonment; determine the correlation of life imprisonment and human rights, which are guaranteed by the constitutions of states.

Following scientific analysis of the international standards of the United Nations both world tendencies in the penitentiary direction, and separate aspects of execution of life imprisonment were formed.

Keywords: *life imprisonment, international standards, United Nations recommendations, prisoner.*

Постановка проблеми. Міжнародні стандарти Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) у галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя, як для України, так і для інших держав, мають виключно рекомендаційний характер. Однак вони дозволяють державам, і зокрема Україні використовувати міжнародний досвід роботи з ув'язненими під час формування національної кримінально – виконавчої політики в законодавчій і правозастосовній практиці.

Довічне ув'язнення є найвищою мірою кримінального покарання, яке застосовується в тих країнах, де смертна кара відмінена на законодавчому рівні. І хоча в зарубіжних державах кількість ув'язнених до довічного позбавлення волі в порівнянні з загальною кількістю тюремного населення складає невелику частину, проте в організаційному і управлінському плані вони створюють особливі проблеми для тюремної системи. Законодавство більшості країн передбачає можливість умовного (дострокового) звільнення довічно ув'язнених, в зв'язку з чим виникають проблеми їх повернення до самостійного загальноприйнятого соціально – нормативного життя в суспільстві. Підвищення рівня ефективності виконання (відбування) довічного позбавлення волі, засобів і методів поведінки з зазначеною категорією ув'язнених, обумовили необхідність розробки цього питання на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень. Окремі питання міжнародних стандартів в діяльності щодо поведінки з ув'язненими до довічного позбавлення волі розглядаються у наукових роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: А.А. Діденко, В.О. Човган, О.В. Захаріхіна, Е. Койл та ін..

Невирішені раніше проблеми. Невирішеним для національної кримінально-виконавчої системи залишається вибір найбільш оптимального шляху правового регулювання порядку та умов виконання (відбування) ув'язненими довічного позбавлення волі. Загальні та спеціальні міжнародні стандарти

Організації Об'єднаних Націй визначають загальноновизнані стандартні правила щодо порядку та умов відбування зазначеного покарання та є орієнтиром під час реформування кримінально-виконавчої системи, і зокрема довічного позбавлення волі.

Мета статті полягає у правовому аналізі та узагальненні вимог міжнародно – правових стандартів ООН щодо поведінки з ув'язненими до довічного позбавлення волі.

Виклад основного матеріалу. Створення міжнародних стандартів Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя стало правовою основою для формування міжнародних норм щодо поведінки з ув'язненими.

З правової точки зору під час роботи з ув'язненими до довічного позбавлення волі, необхідно застосовувати норми універсальних міжнародних стандартів з прав людини, які є обов'язковими для виконання у державах, які їх ратифікували та спеціальних міжнародних стандартів щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя, зокрема Мінімальних стандартних правил поведінки з ув'язненими.

Застосування довічного позбавлення волі не повинно порушувати норми основних міжнародних стандартів з прав людини. Стаття 5 Загальної декларації з прав людини визначає, що нікого не може бути піддано катуванню або жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поведінки і покарання [1].

Міжнародні стандарти з прав людини також зазначають, що довічне позбавлення волі не повинно приводити до втрати гідності та нелюдського поведінки. Пункт один, статті 10 Міжнародного пакту про громадські і політичні права: «Всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поведінки і повагу гідності, властивої людській особі[2].

Вирок суду до довічного позбавлення волі або тривалого ув'язнення повинен забезпечувати

злочинцю значну можливість для реабілітації і реінтеграції в суспільство, щоб він міг вести законослухняний спосіб життя і забезпечувати своє існування після звільнення. Частина 2 статті 10 Міжнародного пакту про громадські та політичні права визначила, що: «Пенітенціарною системою передбачається режим для ув'язнених, істотною метою якого є їх виправлення і соціальне перевиховання» [2].

Комітет з прав людини, експертний орган ООН, який слідкує за виконанням Міжнародного пакту про громадські і політичні права надав наступний коментар до статті 10: «Поводження з всіма особами, які позбавлені волі з гуманністю і повагою їх гідності є фундаментальне і універсальне застосоване правило. Відповідно, застосування цього правила, як мінімум, не може залежати від матеріальних ресурсів країн. Зазначене правило повинно застосовуватись без будь – яких відмінностей, як от: расове походження, колір шкіри, стать, мова, релігія, політична позиція, національне та соціальне походження, наявність власності, народження або інший статус» [3, с.8].

Хоча міжнародне право не забороняє застосування вироків до довічного позбавлення волі без права на умовно – дострокове звільнення, окремі норми міжнародних стандартів, а саме стаття 37(а) Конвенції ООН про права дитини забороняє застосовувати довічне позбавлення волі без можливості умовного (дострокового) звільнення за злочини, вчинені особами, які не досягли 18 років. Відповідно до змісту статті міжнародного договору держави – учасниці забезпечують, щоб жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведінки чи покарання; ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років [4].

Хоча не існує універсальних міжнародних положень, які забороняють довічне позбавлення волі без права на звільнення, норми, які визначені у Римському статуті Міжнародного кримінального суду визначають, що довічне позбавлення волі без права на умовно – дострокове звільнення не повинно призначатись за вчинення особливо тяжких злочинів: військові злочини, злочини проти людства і геноцид.

Пункт 3 статті 110 Статуту передбачає, що покарання у виді довічного позбавлення волі, яке є максимальним покаранням доступним суду, повинно переглядатись через 25 років: «У разі відбування особою двох третіх строку покарання або 25 років у випадку довічного позбавлення волі, Суд здійснює перегляд вироку, з метою визначення необхідності зменшити призначений за цим вироким строк покарання. Перегляд не буде виконуватись до настання встановленого вище строку» [5].

В змісті норм Міжнародному пакту про економічні, соціальні та культурні права визначено право на харчування і належний рівень життя (стаття 11), найвищий рівень фізичного та психічного здоров'я (стаття 12) і право на освіту (стаття 13) [6].

Міжнародні стандарти у галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя не мають прямої заборони на застосування довічного позбавлення волі до жінок про що засвідчує зміст Правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-ув'язненими і мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі (Бангкокські правила) [7, с.66].

Предметом для правових міркувань є також питання про те до якої міри довічне позбавлення волі, особливо без права на звільнення, порушує реабілітаційну ціль тюремного ув'язнення. Зарубіжні фахівці стверджують, що вирок до довічного позбавлення волі без права на умовно – дострокове звільнення не повинні застосовуватись до будь – якої категорії ув'язнених. На їх переконання позбавлення можливості звільнення не тільки прирівнюється до негуманного та принижуючого людську гідність під час поведінки, але і в значній мірі позбавляє правопорушника можливості реабілітації, таким чином, суперечить пунктам один, три статті 10 Міжнародного пакту про громадські і політичні права, якими передбачається режим для ув'язнених, цілком якого є їх виправлення і соціальна реабілітація [3, с.9].

Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими (далі – МСП), визначивши загальні принципи виконання покарання у виді позбавлення волі, сформувавши рекомендації по організації виконання зазначеного покарання, не

виокремили ув'язнених до довічного позбавлення волі в окрему категорію. Однак з правової точки зору, зміст норм МСП рекомендується застосовувати під час роботи з ув'язненими до довічного позбавлення волі.

Вирок суду до довічного позбавлення волі сам по собі є покаранням, поведження з ув'язненими, не повинні бути додатковим покаранням. Принцип 57 Мінімальних стандартних правил поведження з ув'язненими встановив, що: «Ув'язнення та інші заходи, які ізолюють правопорушника від навколишнього світу, завдають йому страждань уже тому, що вони відбирають у нього право на самовизначення, оскільки позбавляють свободи. Тому, крім випадків, коли сегрегація (відокремлення) видається виправданою або коли цього вимагає дисципліна, в'язнична система не повинна поглиблювати страждань, що випливають з такого становища».

Ув'язненим до довічного позбавлення волі необхідно пропонувати брати участь в реабілітаційних програмах та поводитись у відповідності з їх індивідуальними потребами. Принципи 58, 59 МСП визначили: «58. Метою і виправданям присуду до ув'язнення або взагалі до позбавлення свободи є в кінцевому підсумку захист суспільства і попередження злочинів, що загрожують йому. Цієї мети можна досягти лише тоді, коли після відбуття терміну ув'язнення і повернення до нормального життя в суспільстві правопорушник виявляється не тільки готовим, а й здатним підкоритися закону та забезпечити своє існування».

59. Для цього установа мусить використовувати всі виправні, виховні, моральні і духовні сили і види допомоги, якими вона володіє і які вважає придатними, застосовуючи їх з урахуванням потреб перевиховання кожного в'язня»[8].

Лише в 80 – х рр. ХХ століття ув'язнені до довічного позбавлення волі та тривалих термінів ув'язнення стали предметом розгляду на міжнародному рівні. Учасники пенітенціарної секції VI Конгресу ООН із запобігання злочинності та поведження з правопорушниками, який відбувся в м. Каракас з серпня по вересень 1980 р., вперше розглянули проблемні питання, які виникають у зв'язку з призначенням та виконанням довічного позбавлення волі та тривалих термінів

ув'язнення. Учасники Конгресу дійшли висновку, що тривалі терміни ув'язнення, а особливо довічне позбавлення волі, не досягають основної мети покарання, якщо не використовуються ефективні засоби виховного впливу для повернення зазначеної категорії ув'язнених до життя у суспільстві на певному етапі відбування покарання [9, с.65-66].

Під час роботи Конгресу розглядалось питання про необхідність та важливість розробки програм з працевлаштування, навчання, фізичної та психологічної підтримки [10, с.32].

Подальший розгляд питання на міжнародному рівні щодо дотримання прав та свобод ув'язнених до довічного позбавлення волі та тривалих термінів ув'язнення відбувався під час роботи VIII Конгресу ООН, який проходив в м. Гавана в 1990 р. . Під час роботи Конгресу, Комітету ООН з попередження і контролю над злочинністю було запропоновано розглянути права та обов'язки ув'язнених, що відбувають довічне позбавлення волі в напрямку можливості надання права на умовно – дострокове звільнення.

В розділі VI Резолюції Комісії ООН з попередження злочинності і кримінального правосуддя, зазначалось про доцільність розробки рекомендацій для держав – учасниць ООН з метою створення основних напрямків національної політики щодо призначення і виконання довічного позбавлення волі.

Міжнародні експерти висловили ґрунтовний аналіз проблем, пов'язаних з інститутом довічного позбавлення волі, зокрема розглянули кримінальну політику зарубіжних держав в цій сфері, законодавство і практичну діяльність по застосуванню покарання, його ефективність, поведінку з зазначеною категорією ув'язнених, їх підготовку до звільнення та подальшу роботу після звільнення. За результатами узагальнень у Відні в 1994 році були сформульовані Рекомендації ООН, які визначили правила поведження з ув'язненими, які відбувають довічне позбавлення волі [11].

В змісті Рекомендації ООН зазначається, що в зарубіжних державах в яких застосовується довічне позбавлення волі, необхідно надавати ув'язненим «можливості для спілкування і соціальної взаємодії, можливості праці за винагороду, навчання, участі в релігійних,

культурних, спортивних та інших заходах, пов'язаних з проведенням дозвілля» [12, с.139].

Щодо поліпшення роботи з ув'язненими до довічного позбавлення волі, автори документа рекомендують застосовувати зазначене покарання тільки у випадках, якщо це: «...вкрай необхідно для захисту суспільства... в країнах, де смертна кара скасована, і тільки щодо правопорушників, які вчинили особливо жорстокі злочини».

Відповідно з змістом Рекомендації ООН, довічне позбавлення волі не може застосовуватися щодо осіб віком до 18 років без подальшого їх звільнення.

Щодо інших вікових категорій ув'язнених, в разі, якщо закон передбачає можливість їх звільнення від відбування покарання, то під час вирішення цього питання повинні враховуватись інтереси потерпілих від вчиненого злочину.

В змісті Рекомендацій зазначається, що дуже важливо правильно формувати суспільну думку, виробляти соціальну взаємодію з ув'язненими. Необхідно роз'яснити суспільству проблеми, які виникають у зв'язку з їх утриманням, і таким чином створювати громадське розуміння, що сприятиме виправленню ув'язнених.

Рекомендації з приводу умов відбування покарання і виправного впливу на ув'язнених передбачають необхідність забезпечення таких умов утримання, які б не принижували людську гідність і відповідали мінімальним стандартним правилам поведінки з ув'язненими.

Слід розробляти індивідуальні програми навчання і виховання «довічників», які враховують ступінь виправлення кожного, його взаємини з іншими людьми, ставлення до навчання і роботи. Програми повинні бути спрямовані на збереження і розвиток позитивних якостей ув'язнених.

В процесі виховного впливу особливого значення слід надавати формуванню почуття відповідальності в ув'язнених, заохочувати їх розумну участь у внутрішньому житті під час відбування покарання.

Персонал виправних установ повинен забезпечувати ув'язненим можливість спілкування з родичами, представниками громадських організацій, соціальними працівниками, тобто з людьми, які проявляють

інтерес до їх потреб і здатними надати допомогу співробітникам у виправленні засуджених.

Необхідно підтримувати зв'язки ув'язнених із зовнішнім світом, надаючи їм короткострокові відпустки для спілкування з родиною, навчання, заняття спортом поза межами установи, в разі потреби в супроводі співробітника, що може стати складовою частиною програми виправлення.

Важливе значення Рекомендації надають кадровому забезпеченню установ в яких утримуються ув'язнені до довічного позбавлення волі. Перш за все для роботи з цією категорією ув'язнених персонал повинен пройти спеціальну професійну підготовку. Від персоналу потрібне встановлення позитивних контактів з ув'язненими, які мають сприяти їх виправленню. До роботи з ними також слід залучати юристів, медиків, психологів, соціальних працівників та інших фахівців, здатних надати допомогу в їх реабілітації.

Висловлюючи рекомендації щодо звільнення «довічників», пропонується поетапно контролювати ступінь їх виправлення, складати детальні звіти про поведінку, ставлення до праці, навчання, іншим засудженим і персоналу. Зазначені матеріали необхідно регулярно розглядати спеціально створеним уповноваженим органом, який може рекомендувати звільнити ув'язненого або продовжити термін його утримання в установі. Під час вирішення цього питання слід брати до уваги суспільну небезпеку вчиненого злочину та поведінку ув'язненого, а якщо можливо, відповідно до закону призначати остаточну дату звільнення, причому цілі загальної превенції не можуть вплинути на рішення про відмову у наданні звільнення. До уваги також повинні прийматись інтереси потерпілих і їх родичів, яких слід інформувати про можливе звільнення ув'язненого.

Вважається за доцільне залучати ув'язнених до процедури прийняття рішення про звільнення, яка має включати: повідомлення результатів поетапної оцінки поведінки; роз'яснення підстав для прийняття того чи іншого рішення; надання можливості оскаржити це рішення, користуючись безкоштовною юридичною допомогою.

Безпосередньо перед звільненням слід отримати інформацію про сім'ю і найближче

оточення ув'язненого, а після виходу на свободу йому необхідно надавати ефективну соціальну допомогу, щоб сприяти його реінтеграції в суспільство. За умовно звільненими слід здійснювати поліцейський і судовий контроль, ступінь інтенсивності якого може зменшуватися в міру збільшення терміну перебування на волі [8, с. 65-70].

Рекомендацією ООН запропоновано перелік напрямків наукових досліджень щодо проблем довічного позбавлення волі. Основні з них: наслідки для суспільства, потерпілих, їх рідних і близьких, після звільнення «довічників»; вплив довічного позбавлення волі на особистість ув'язненого; вплив виховних програм і програм пенітенціарного характеру на життя звільнених, в тому числі умовно-достроково; досягнення цілей покарання в випадку призначення і виконання довічного позбавлення волі; визначають співвідношення довічного позбавлення волі і прав людини, які гарантовані конституціями держав.

Необхідно зазначити, що черговий 14-й Конгрес Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності і кримінального правосуддя, який відбудеться в 2020 році надасть можливість провести аналіз питань призначення та відбування довічного позбавлення волі з метою запропонувати напрямок для держав – учасниць ООН з створення системи, яка буде відповідати міжнародним стандартам, з ціллю вирішення проблеми перенаселення тюрем [13, с.11].

Узагальнюючи зміст норм вищезазначених міжнародних стандартів, необхідно визначили основні практичні рекомендації для належного виконання довічного позбавлення волі в державах де цей вид покарання передбачений законодавством:

1) Що стосується практики призначення кримінальних покарань, то державам слід:

а) забезпечувати, щоб довічне тюремне ув'язнення застосовувалося лише у випадках крайньої необхідності з метою захисту суспільства та забезпечення правосуддя, а в країнах, де була скасована смертна кара, - тільки до тих правопорушників, які скоїли найтяжчі злочини;

б) забезпечувати, щоб довічне ув'язнення, що виключає можливість звільнення, не

застосовувалося до неповнолітніх віком до 18 років;

в) гарантувати ув'язненим до довічного позбавлення волі, право на оскарження до суду вищої інстанції і право помилування або пом'якшення міри покарання.

2) Що стосується умов утримання у в'язниці, освіти і режиму поведіння, то тюремним установам необхідно:

а) забезпечувати, щоб умови утримання ув'язнених, які відбувають довічний термін покарання, були сумісні з повагою людської гідності і визнаними мінімальними тюремними нормами щодо всіх ув'язнених, відповідно до Мінімальних стандартних правил поведіння з ув'язненими;

б) проводити оцінку характеру і потреб кожного ув'язненого до довічного позбавлення волі, як можна швидше після його надходження до місця відбування покарання, з метою розробки відповідних факультативних програм освіти і поведіння;

в) прийняти процедури розробки, виконання та аналізу індивідуальних програм для ув'язнених, які відбувають довічні терміни покарання, приділяючи особливу увагу наступному: програмам підготовки та поведіння, які враховували б зміни в поведінці, в міжособистісних відносинах і в підході до поставлених трудовим і навчальним завданням; навчально-виробничим програмам, спрямованим на надання допомоги ув'язненим, які відбувають довічні терміни покарання, в збереженні або розвитку своїх особистих здібностей;

г) надавати можливості роботи за винагороду, отримання освіти і проведення релігійних, культурних, спортивних та інших корисних заходів, які можна використовувати відповідно до індивідуальних потреб кожного ув'язненого, який відбуває довічний термін покарання;

д) заохочувати розвиток почуття відповідальності в ув'язнених, які відбувають довічний термін покарання, сприяючи їх участі у всіх відповідних сторонах тюремного життя;

є) надавати ув'язненим, які відбувають довічне позбавлення волі, можливості для спілкування і соціальної взаємодії із зовнішнім суспільством;

ж) надавати їм можливості для регулярних побачень з родичами та іншими

особами, що буде найкраще відповідати інтересам в'язнів та їх родин, використовуючи установи, працівників соціальної сфери і добровольців з метою надання допомоги тюремного персоналу в підтримці і розвитку цих відносин;

з) розширювати контакти з зовнішнім суспільством, створюючи умови, в яких особи, які відбувають довічне ув'язнення, могли б брати участь у навчальних програмах і працювати за межами своїх установ; отримувати відпустки в медичних, навчальних, сімейних і соціальних цілях; брати участь в заходах, які проводяться за межами в'язниці, що було б складовою частиною програм їх навчання і перевиховання – у міру необхідності, під наглядом[14, с.173-174].

Висновки. Призначення і виконання покарання, умови тримання і поведінка з правопорушниками в виправних установах перебуває в центрі уваги Організації Об'єднаних Націй. Прийняті нею документи, є основою для розробки законодавства, і зокрема в частині яка регулює порядок та умови виконання (відбування) довічного позбавлення волі.

Правове застосування норм міжнародних стандартів, сформує мінімальні вимоги щодо порядку та умов відбування (виконання) довічного позбавлення волі, які відповідають правам людини, під час реформування національної кримінально-виконавчої системи.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 25.04.2019).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 25.04.2020).
3. Альтернатива смертної казни інформаційний пакет. URL: https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/PRI_Lifers_RUSSIAN_WEB.pdf. (дата звернення: 15.02.2020).
4. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 25.04.2020).
5. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 15.05.2020).
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 15.04.2020).
7. Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности: сборник стандартов и норм Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия, Нью-Йорк, 2016 год. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/R_ebook.pdf (дата звернення 10.05.2020).
8. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы) Обновленный проект для тюремной администрации XXI века. URL: https://www.un.org/ru/events/mandeladay/mandela_rules.shtml (дата звернення: 25.04.2020).
9. Захарихина О.В. Исполнение наказания в виде пожизненного лишения свободы в России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Научно-исследовательский институт уголовно-исполнительной системы. Москва, 2005. 158 с.
10. Діденко А.А., Човган В.О. та ін. Пожизненное заключение: европейские стандарты и украинская практика. Харків: Права людини, 2014. 316 с.
11. Life Imprisonment. Vienne: United Nations Office at Vienna Crime Prevention and Criminal Justice Branch 1994. URL: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf> (дата звернення: 10.04.2020).
12. Койл Э. Подход к управлению тюрьмой с позиции прав человека: пособие для тюремного персонала. Лондон: Международный центр тюремных исследований, 2002. 160 с.
13. Международная тюремная реформа (Penal Reform International), Ноттингемский университет: Школа права (University of Nottingham: School of Law). Краткий информационный документ:

пожизненное заключение. URL: https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2018/04/PRI_Life-Imprisonment-Briefing.pdf (дата звернення: 10.05.2020).

14. Управление Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека: пособие по вопросам подготовки сотрудников тюрем в области прав человека. Серия материалов по вопросам профессиональной подготовки № 11 Организация Объединенных Наций Нью-Йорк и Женева, 2004 год URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training11ru.pdf> (дата звернення: 11.05.2020).

References:

1. Universal Declaration of Human Rights. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (access date: 25.04.2019)

2. International Covenant on Civil and Political Rights. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (access date: 25.04.2020).

3. Alternative to the Death Penalty Information Pack. URL: https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/05/PRI_Lifers_RUSSIAN_WEB.pdf (access date: 15.02.2020).

4. Convention on the Rights of the Child. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (access date: 25.04.2020).

5. Rome Statute of the International Criminal Court. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (access date: 15.05.2020).

6. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (access date: 15.02.2020).

7. United Nations Office on Drugs and Crime United Nations Code of Practice on Crime Prevention and Criminal Justice, New York, 2016. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/R_ebook.pdf (access date: 10.05.2020).

8. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules) Updated project for the 21st century prison administration. URL: https://www.un.org/ru/events/mandeladay/mandela_rules.shtml (accessed: 25.04.2020).

9. O.V. Zakharihina Execution of punishment in the form of life imprisonment in Russia: dis. ... cand. jurid. sciences: 12.00.08. Research institute of criminal executive system. Moscow, 2005. 158 p.

10. A.A. Didenko, V.O. Chovgan and others. Life imprisonment: European standards and Ukrainian practice. Kharkiv: Human Rights, 2014. 316 p.

11. Life Imprisonment. Vienna: United Nations Office at Vienna Crime Prevention and Criminal Justice Branch 1994. URL: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf> (access date: 10.04.2020).

12. E. A. Coyle Human rights approach to prison management: a guide for prison staff. London: International Center for Prison Studies, 2002. 160 p.

13. Penal Reform International, University of Nottingham: School of Law. Short information document: life imprisonment. URL: https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2018/04/PRI_Life-Imprisonment-Briefing.pdf (access date: 10.05.2020).

14. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights Handbook on the Training of Prison Staff in the Field of Human Rights Training Series № 11 United Nations New York and Geneva, 2004. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training11ru.pdf> (access date: 11.05.2020).